

POLKUJA TULEVAISUUTEEN

Pohjois-Karjalan ympäristöohjelma
vuoteen 2010

Sisältö ja päätavoitteet

Polun alussa

Ympäristö on meille kaikille tärkeä. Asuin- ja vapaa-ajan ympäristöt, työympäristö sekä luonnonympäristö muodostavat ihmisen elämälle ja elämisen laadulle puitteet, joiden merkitys korostuu eri tavoin elämän eri vaiheissa. Pohjois-Karjalassa luonto on erityisen merkittävä, paitsi toimeentulon lähteenä, myös koska monet maakunnan asukkaille tärkeät perinteiset nautinto-oikeudet ja virkistysmuodot, kuten kalastus, metsästys, marjastus, sienestys ja veneily liittyvät luontoon.

Elinympäristömme laatu on keskeisessä asemassa toteutettaessa kestävää kehitystä; terveellinen, viihtyisä ja virikkeellinen ympäristö yhdessä ihmisten sosiaalisen tasavertaisuuden kanssa luovat pohjaa hyvinvoinnille nyt ja tulevaisuudessa.

Kestävä kehitys voidaan määritellä monella tavalla, mutta päämäärä on aina sama: turvata tuleville sukupolville vähintään

samanlaiset elämän edellytykset kuin meillä on nyt. Pohjois-Karjalan ympäristöohjelmassa on pyritty ottamaan huomioon kestävä kehityksen eri ulottuvuudet eli ekologinen näkökulma tulevaisuuteen, yhteiskunnallisesti oikeudenmukainen kehitys ja ihmisen henkisen hyvinvoinnin edistäminen.

Ympäristöön liittyvät odotukset ja ongelmat eivät ole vain paikallisia vaan entistä enemmän myös maailmanlaajuisia. Vuonna 1992 Rio de Janeirossa pidetyssä ympäristö- ja kehityskonferenssissa pääosa valtioista sitoutui ympäristöä ja kehitystä koskevaan julistukseen (ns. Rion julistus). Allekirjoittaneet maat, Suomi mukaan lukien, sitoutuivat tekemään kansallisen toimintaohjelman kestävä kehityksen tavoitteiden saavuttamiseksi. Suomen hallituksen kestävä kehityksen ohjelma hyväksyttiin kesällä 1998.

Pohjois-Karjalan ympäristöohjelman laadintaan ja toteuttamiseen osallistuvat tahot.

Pohjois-Karjalan ympäristöohjelman laadinta käynnistyi syksyllä 1998 tavoitteena koota koko maakunnan yhteinen vuoteen 2010 ulottuva ympäristöohjelma. Valmistelutyötä on koordinoit Pohjois-Karjalan ympäristökeskus. Ympäristöohjelman eri aihekokonaisuuksien tavoitteiden ja toimenpiteiden varsinainen valmistelutyö tehtiin pääosin kuudessa työryhmässä, joissa maakunnan eri organisaatiot ja toimijat olivat laajasti edustettuina.

Työryhmien laatimia tavoitteita ja toimenpiteitä esiteltiin kolmessa yleisötilaisuudessa Joensuussa, Nurmeksessa ja Kiteellä. Työryhmien tuottamasta materiaalista työstettiin Pohjois-Karjalan ympäristökeskuksessa ympäristöohjelmaluonnos. Siitä pyydettiin vielä lausunnot työryhmien jäseniltä ja heidän taustaorganisaatioiltaan sekä eräiltä järjes-

Pohjois-Karjalan ympäristöohjelma vuoteen 2010 on maakunnallinen kestävä kehityksen periaatteita tukeva ja toteuttava ohjelma. Ympäristöohjelman tavoitteena on turvata maakunnalle ominaisen luonnonympäristön säilyminen, luonnon ja luonnonvarojen kestävä käyttö sekä puhdas ja virikkeellinen asuin-, työ- ja harrastusympäristö maakunnan asukkaille. Osa ohjelmassa esitetyistä toimenpiteistä on kuntien, ympäristöviranomaisten ja eri organisaatioiden välistä, osin lakisääteistäkin toimintaa, mutta ohjelmassa on myös runsaasti tavoitteita ja toimenpiteitä, jotka lähtevät maakunnan tai sen osien alueellisista tarpeista. Pohjois-Karjalan ympäristöohjelma edistää edellämäinnittujen tavoitteiden toteutumista mm. :

- antamalla virikkeitä ja taustatietoa paikallisten ympäristöohjelmien laadintaan
- edistämällä ympäristönäkökohtien huomioonottamista päätöksenteossa
- tukemalla paikallisten erillishankkeiden suunnittelua ja toisaalta mahdollistamalla ympäristöön liittyvien hankkeiden yhdistämisen suuremmiksi hankekokonaisuuksiksi
- lisäämällä ympäristöasioihin liittyvää toimijoiden yhteistyötä ja ympäristötietoisuutta
- luomalla puitteet aluekehitystä tukevan hyvän keskusteluympäristön syntymiselle ympäristöasioiden osalta

Ympäristöohjelman laatimiseen ovat osallistuneet maakunnan kunnat, keskeiset hallintoviranomaiset, järjestöt ja muut sidosryhmät sekä eri aihekokonaisuuksiin liittyen myös useat eri alojen asiantuntijat.

töiltä, jotka eivät olleet mukana ohjelman valmistelussa. Lausuntojen pohjalta ympäristökeskuksessa laadittiin lopullinen ympäristöohjelma, josta vielä pyydettiin lausunnot ennen julkaisemista.

Tässä *ympäristöohjelman tiivistelmässä* on lyhyt Pohjois-Karjalan ympäristön nykytilan ja siihen vaikuttavien tekijöiden kuvaus, eräitä tulevaisuutta koskevia näkymiä ja ohjelman päätavoitteet. Lopuksi arvioidaan lyhyesti ohjelman toimeenpanoa ja sen toteuttamisen vaikutuksia.

Ympäristömme tila

Metsä hallitsee pohjoiskarjalaista maisemaa; metsän peitossa on kaikkialla maakunnassa vähintään kaksi kolmannesta maa-alasta. Taloudellinen toiminta Pohjois-Karjalassa on pitkälti perustunut mittavien metsävarojen hyödyntämiseen. Metsätalous on ajan saatossa muuttunut miestyövaltaisesta, hajautetusta toiminnasta koneellistettuun, keskitettyyn puunkorjuuseen ja teollisuuteen.

Metsien laajamittainen uudistaminen on johtanut metsien ikärakenteen ja puulajien keskinäisten paljousuhteiden muuttumiseen: vanhat luonnonmetsät ja lehtipuuvallaiset

Heikki Kokkonen

Luonnonmetsien vähenemisen myötä myös metsien biologinen monimuotoisuus on vähentynyt. Suojelalueet ja suojeluohjelmat käsittävät n. 3,4 % maakunnan metsätalousta. Kuva on Autiovaarasta Patvinsuon kansallispuistosta.

Taulukko 1. Suojeluohjelmien toteuttamistilanne Pohjois-Karjalassa 1.1.2001. Kansalliset suojeluohjelmat ja Natura 2000-verkosto toteutetaan pääasiassa hankkimalla niihin kuuluvat alueet valtion omistukseen tai rauhoittamalla ne luonnonsuojelualueina maanomistajan hakemuksesta. Suojelualueet on tarkoitus saada perustetuksi vuoteen 2004 mennessä. Harjujen suojeluohjelmaa toteutetaan maa-aineslain nojalla.

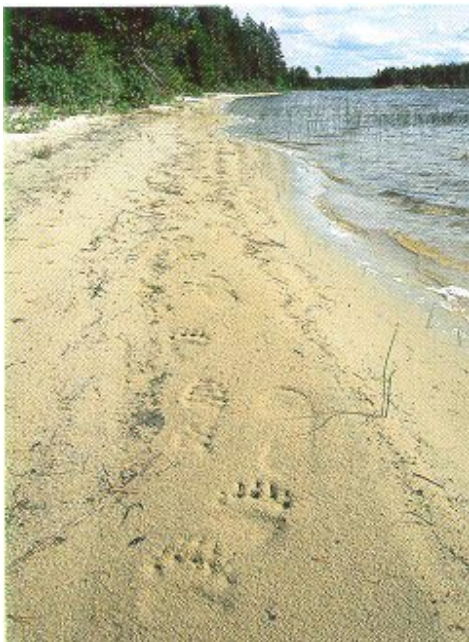
	Tavoiterajaus	Toteuttamatta		Ohjelma-alueista Naturassa	
	ha	ha	%	ha	%
Soidensuojelun perusohjelma	27 517	1 802	7	26 314	96
Vanhat metsät (yksityiset)	1 141	894	78	700	61
Vanhat metsät (valtion)	9 015			8 903	99
Lehtojensuojeluohjelma	179	66	37	152	85
Lintuvesien suojeluohjelma	5 245	3 196	61	3 618	69
Harjujen suojeluohjelma	15 161			10 055	66
Rantojen suojeluohjelma	392 km	133 km	35	132 km	34
YHTEENSÄ	58 258	5 957		49 742	

metsät ovat hävinneet tasaikäisten männikköiden vallatessa alaa. Intensiivinen metsätalous on siten samalla merkittävästi vähentänyt maakunnan metsäluonnon monimuotoisuutta. Suuresta osasta luonnonmetsien lahoppuulla elävistä eläin- ja kasvilajeista on tullut uhanalaisia. Metsätalous ja turvetuotanto ovat muuttaneet merkittävästi myös soiden luonnontilaa. Kolme neljänestä alkuperäisestä suoalasta on metsäojitettu, ja monien

kasvi- ja eläinlajien kannat ovat taantuneet pahoin. Myös luonnontilaisten pienvesien määrä on nopeasti vähentynyt. Luonnon monimuotoisuuden, biodiversiteetin, väheneminen ja luonnonympäristöjen pirstoutuminen pieniin, toisistaan etäällä oleviin saarekkeisiin onkin tätä nykyä merkittävimpiä ympäristöongelmia. Luonnonsuojelun kannalta merkittäviä kohteita ja aluekokonaisuuksia on suojeltu eri suojeluohjelmilla (taulukko 1).

Pohjois-Karjalan pinta-alasta on vesialuetta lähes viidennes. Maakunnan pohjois- ja itäosissa vedet ovat humuspitoisuudesta johtuen tummia, länsi- ja eteläosan järvet luontaisesti melko kirkkaita ja niukkaravinteisia. Yhdyskuntien ja teollisuuden aiheuttaman vesistökuormituksen vähentämiseen on viime vuosikymmenen aikana panostettu Pohjois-Karjalassa voimakkaasti. Työ on myös tuottanut tulosta: jätevesien käsittely on tehokasta ja kuormitus on tyypeä lukuun ottamatta pienentynyt merkittävästi. Samalla kun

Karhun jäljet Suomenjärven rantahietikolla. Pohjois-Karjalassa on pysyvä susi- ja karhukanta, joiden säilyttämiseksi pyritään yhteiseen politiikkaan kuntien ja metsästysjärjestöjen kanssa. Pohjois-Karjalan liiton perustama suurpetoneuvottelukunta on keskeisessä asemassa tässä työssä.

Heikki Koikkonen

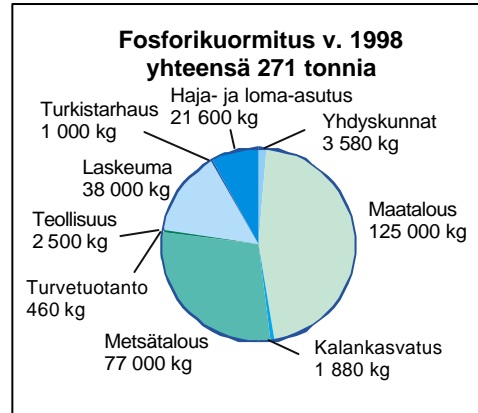
pistemäinen ravinnekuormitus on pienentynyt, on maa- ja metsätalouden ja haja-asutuksen aiheuttaman fosfori- ja typpikuormituksen merkitys kasvanut. Pääosa siitä huuhtoutuu vesistöihin tulvakausien aikana keväällä.

Pohjois-Karjalan järvien veden laatu on 1990-luvulla kuitenkin parantunut. Vesistön käyttökelpoisuusluokituksessa yli 80 % maakunnan järvistä on laadultaan erinomaisia tai hyviä eli luonnontilaisia tai lähes luonnontilaisia.

Pohjois-Karjalassa on runsaasti pohjavettä lukuisissa jääkaudenjälkeisissä harju- ja reunanuodostumissa. Yhdyskuntien vedenhankinta perustuukin kokonaan hyvälaatuiseen pohjaveteen. Paikallisesti saattavat rauta- ja mangaanipitoisuudet olla liian korkeita, ja lannoitus ja jätevesien imeytys näkyvät helposti kohonneina nitraattipitoisuuksina.

Teollisuus- ja energiantuotantolaitosten päästöt ilmaan heikentävät laitosten lähialueella ulkoilman laatua, joka muutoin on hyvä. Puhdistustoimien ansiosta myös hapan laskeuma on selvästi vähentynyt 1990-luvulla. Silti ns. kriittinen kuormitus (suurin mahdollinen laskeuma, joka ei pitkäaikaisenaan johda palautumattomiin haitallisiin ympäristövaikutuksiin) ylittyy edelleen monin paikoin maakunnan metsissä ja vesistöissä. Pääosa happamoittavista rikki- ja typpipäästöistä tulee kaukokulkeumana alueen ulkopuolelta.

Jätehuollossa jätteenkäsittelyn keskittyminen on parantanut mm. kaatopaikkojen hoitoa ja seurantaa. Ongelmajätehuolto on ke-

Vesistöjä kuormittavat eniten fosfori- ja typpiravinteet, happea kuluttavat orgaaniset aineet ja myrkyt. Ravinteista pääosa on peräisin maa- ja metsätaloudesta ja ilmaan lasketuista päästöistä. Fosfori on sisävesissä yleensä tärkein levien kasvua säätelevä ravinne.

hittynyt hyvin ja keräilypisteverkosto on ollut toiminnassa kaikissa kunnissa vuodesta 1990 alkaen. Yksi tulevaisuuden haasteellisimmista tehtävistä on jätteiden hyötykäytön lisääminen.

Rakennetun ympäristön tila on muuttunut voimakkaasti. Maakunnan rakennemuutoksesta johtuva autioituminen, tilojen rappeutuminen ja ympäristön umpeenkasvu yhdessä uusien rakennustapojen ja -materiaalien kanssa ovat muuttaneet nopeasti maaseutumaisemaa.

Väestön keskittyminen kaupunki- ja kuntakeskuksiin on myös muuttanut rakennettua ympäristöä. Uudet asuinalueet, liikenneväylät ja tuotantorakennukset ovat muokanneet nopeasti ja laajasti kaupunkikuvaa. Tärkeitä paikkakunnan historiasta ja rakennusperinteestä kertovia rakennuksia ja aluekokonaisuuksia on jäänyt jäljelle varsin vähän.

Kulttuuriympäristö muodostaa rikkaan kokonaisuuden, jossa näkyvät maakunnan asutushistoria, elinkeinojen kehittyminen ja yhteiskunnalliset rakennemuutokset. Varsinaisia rakennussuojelukohteita on niukasti, mutta kirkkolaki suojelee vanhimpia kirkkoja ja muita kirkollisia rakennuksia. Kuvassa Ilomantsin ortodoksinen kirkko.

Tapio Heikkilä

YMPÄRISTÖOHJELMAN PÄÄTAVOITTEET

• ympäristön tilan parantamiseksi

- päästöjä ilmaan, vesistöihin ja maaperään vähennetään, jolloin luonnon happamoituminen vähenee ja vesistöjen rehevöityminen hidastuu
- tärkeille pohjavesialueille ei sijoiteta pilaantumisvaaraa aiheuttavia toimintoja, jolloin pohjavedet säilyvät puhtaina ja hyvälaatuisina
- jätteiden määrää vähennetään, niiden hyötykäyttöä lisätään ja käsittelyn laatua parannetaan
- energian käyttö on tehokasta ja säästäväistä ja perustuu entistä enemmän puuhun ja muihin biopolttoaineisiin
- liikenteessä suositaan joukkoliikennettä ja tavarakuljetuksissa rautateitä ja riskitöntä vesiliikennettä

• rakennetun ympäristön ja maisemallisten arvojen vaalimiseksi

- kaavoitus ja muu maankäytön suunnittelu on kustannuksia säästävää sekä alue- ja yhdyskuntarakennetta eheyttävää
- asuin ympäristöjen laatua ja viihtyisyyttä parannetaan
- arvokkaiden maaseutu- ja kulttuuriympäristöjen omaleimaisuus säilytetään

• luonnon monimuotoisuuden säilyttämiseksi ja lisäämiseksi

- huolehditaan alueelle ominaisten luontotyyppien ja eliölajien säilymisestä toteuttamalla suojeleohjelmat, hoitamalla elinympäristöjä ja palauttamalla jo muutettuja elinympäristöjä takaisin luonnontilaan
- säästetään arvokkaat luonnonmetsät ja turvataan, lisätään ja palautetaan luonnon monimuotoisuutta talousmetsissä
- vesi- ja rantaluonto ja niiden eliöyhteisöjen säilyminen otetaan huomioon suunnittelussa ja rakentamisessa
- otetaan huomioon luonnon ja maiseman arvot kaikessa maankäytössä

• kestävä kehityksen edistämiseksi ja kansalaisten vaikuttamismahdollisuuksien lisäämiseksi

- luonnonvarojä hyödynnetään ekologisesti, taloudellisesti ja sosiaalisesti kestävällä tavalla
- ympäristöä koskevat suunnittelu- ja osallistumisjärjestelmät perustuvat luotettaviin lähtötietoihin, vaihtoehtojen tarkasteluun ja ymmärrettävään esittämiseen
- kansalliset ymmärtävät päätösten ja valintojen vaikutukset ympäristöön ja asenteet ympäristö- ja luonnonsuojeluasioita kohtaan kehittyvät myönteisemmiksi
- ohjataan virkistyskäyttöä ja matkailua sitä kestäville alueille ja turvataan maakunnan vetovoimatekijät - puhtaus ja hiljaisuus
- kehitetään Pohjois-Karjalan biosfäärialuetta alueellisenä, maakunnallisena, valtakunnallisena ja kansainvälisenä kestävä kehityksen mallialueena

Tulevaisuuden haasteet

Pohjois-Karjalassa on jäljellä paljon sellaista, jota maan tiheämmin asutuilta ja teollistuneemmilta alueilta ei enää löydy. Puhtaus ja hiljaisuus ovat olennainen osa tämän päivän Pohjois-Karjalaa. Viime vuosina lähinnä Etelä-Suomeen suuntautunut muuttoliike on voimistanut huolta koko maakunnan tulevaisuudesta. Ympäristökysymykset nähdään yhä laajemmin myös maakuntakehityksen suuntaan olennaisesti vaikuttavana imagotekijänä. Niihin liittyvät myös käsitykset henkisestä ilmapiiristä, suvaitsevaisuudesta, kyvystä nähdä ja hyödyntää uusia mahdollisuuksia, asuinympäristöjen viihtyisyydestä, talous- ja hallintorakenteiden kehityksestä, elinkeinotoiminnan yleisistä toimintaedellytyksistä sekä sijainnista ja välimatkoista.

Imagokeskustelussa pohjoiskarjalainen ympäristö ei ole vain puhtaita järviä ja kasvua huokuvia metsiä, vaan siihen kuuluvat myös ihmisten arkikokemukset. Yhä useammin odotukset ja luottamus tulevaan ovat yksilön oman aktiivisuuden tai yhteisöllisten ruohonjuuritason toimien varassa.

Työikäisen väestön siirtyminen etelän kasvukeskuksiin on yksipuolisen tuotantorakenteen ohella yksi suurimmista maakunnan taloudelliseen kehitykseen vaikuttavista tekijöistä. Maakunnan rakennemuutokseen liittyviä ympäristövaikutuksia on nähtävissä jo lähitulevaisuudessa. Maakunnan luonnonympäristöjä ja niiden hyödyntämistä koskevaan päätöksentekoon tulee osallistumaan aiempaa enemmän merkittäviä toimijoita, joilla ei enää ole välitöntä sidosta maakuntaan. Toiseksi aluekehityksen painottuminen kasvukeskuksiin aiheuttaa muutoksia alueiden käytössä. Haja-asutusalueiden keskukset väljenevät, ja Joensuun seudulla alueiden käyttöön ja kaavoitukseen kohdistuu mm. uusien

liikennejärjestelyjen tarpeita. Lähivirkistysalueiden kysyntä kasvaa, mikä edellyttää niiden toiminnallista kehittämistä. Väestön keskittyminen synnyttää myös autoituville haja-asutusalueille uusia virkistyskäytön kehittämistarpeita. Kolmanneksi, haja-asutusalueiden luonnon-, kulttuuri- ja perinteisen maaseutu ympäristöjen merkitys paikalliselinkeinojen elvyttäjinä korostuu.

Ympäristöohjelmassa kiinnitetään huomiota luonnon arvostamiseen ja ympäristöasioiden merkitysten vahvistamiseen maakuntakehitystä edistävinä tekijöinä. Ohjelmakaudella maakunnan ympäristöarvot kytetään myös osaksi eriasteista koulutusta.

Ympäristöohjelma koostuu tavoitteista (*tähän pyritään*) ja toimenpiteistä (*tämä tehdään*), joilla ohjataan ympäristön tilaan vaikuttavaa toimintaa. Tavoitteiden toteutuksessa maa- ja metsätalouden, yhdyskuntien ja teollisuuden ympäristökuormitus vähenee, luonnon monimuotoisuus lisääntyy, rakennettu ympäristö säilyy toimivana ja viihtyisänä ja tulevien sukupolvien elämisen mahdollisuudet paranevat.

Monet esitetyistä toimenpiteistä ovat suunnittelu- ja/tai kehittämistoimia, joiden vaikuttavuus niin ympäristöön kuin aluetalouteenkin tapahtuu epäsuorasti. Ohjelman merkittävimmät aluetaloudelliset vaikutukset toteutuvatkin paljolti kerrannaisvaikutuksina.

Aluetaloudellisesti ympäristön tilan kohentuminen ja pyrkimys lisätä maakunnan tunnettavuutta yritysten toimintaympäristönä voidaan nähdä maakunnan kilpailukykyä ylläpitävänä investointina. Ohjelman toteuttaminen tulee lisäämään erilaisten suunnittelu-, koordinointi- ja valmistelutehtäviin sekä itse hankkeiden toteuttamiseen tarvittavien henkilöiden määrää. Toimenpiteillä ar-

vioidaan olevan positiivinen nettovaikutus maakunnan työllisyyteen. Aluekehityksen kannalta on merkittävää myös se, että suuri osa ohjelman työllisyyttä edistävästä toimista kohdistuu maakunnan syrjäseuduille.

Ympäristöohjelman merkittävimmät sosiaaliset vaikutukset ovat ympäristöön liittyvän tiedonsaannin helpottuminen, kansalaisten päätöksentekoon osallistumista edistävät toimet ja eri toimijoiden yhteistyön lisääminen. Näin ohjelma vastaa osaltaan niihin eri intressiryhmien yhteistyön ongelmiin, joita maakunnassa on ilmennyt etenkin metsien käytön ja Natura 2000 suojelualueverkoston valmistelun yhteydessä.

Ympäristöohjelma on syntynyt monien alueellisten toimijoiden yhteistyönä. Myös sen toimeenpanemiseksi tarvitaan laajaa yhteistyötä. Tärkeitä toimijoita ovat Pohjois-Karjalan liitto, kunnat, valtion aluehallinto, elinkeinoelämä, tutkimuslaitokset ja kansalaisjärjestöt. Erityisen tärkeitä ovat paikalliset toimet. Ympäristöohjelman tavoitteet voivat edelleen täsmentyä paikallisissa ympäristöohjelmissa.

Pohjois-Karjalan ympäristökeskus
Torikatu 36 A, PL 69
80101 JOENSUU
puh. (013) 1411, fax (013) 123 622

Toimitus: Juha Hämäläinen, Hannu Luotonen ja Tarja Vänskä
Kansikuva: Heikki Kokkonen
Paino: Kainuun Sanomain Kirjapaino 2000.

Ympäristöohjelman toteutumisen kannalta on tärkeää, että ohjelman periaatteisiin voivat sitoutua kaikki maakunnan päättäjät, organisaatiot ja toimijat sekä myös jokainen pohjoiskarjalainen. Yhdessä voimme vaikuttaa siihen millainen Pohjois-Karjala on elänyt ja tulevaisuudessa sekä millainen kuva Pohjois-Karjalasta on maakunnan ulkopuolella.

Yksityiskohtaiset tavoitteet ja toimenpide-ehdotukset löydät "Polkuja tulevaisuuteen" -julkaisusta. Sitä on saatavissa Pohjois-Karjalan ympäristökeskuksesta ja kuntien kirjastoista ja se on luettavissa myös ympäristökeskuksen [www-sivuilla osoitteessa www.vyh.fi/pka/pka.htm](http://www.sivuilla).

Ilkka Eisto

Ympäristöohjelman tavoitteiden toteutuminen parantaa myös tulevien sukupolvien elämisen mahdollisuuksia.